

**הדיאלקטיקה של החינוך המיני בקולנוע:
על מהותה של ההומוסקסואליות בסרט "שונה מהאחרים" של ריכרד
אוסולד
ניקולס באר***

"יהודים היו מסוגלים להימלט מהיהדות על ידי המרת דת;
מהיהודיות לא ניתן היה לברוח." (חנה ארנדט)¹

"מרתק להיווכח בכך שחלוץ החינוך לפתיחות מינית, הירשפלד
(Hirschfeld), אימץ עמדה מהותנית (essentialist) בטענתו
שהומוסקסואליות נקבעת מתוך הביולוגיה. כך, ההומוסקסואל לא
יכול היה להימלט מתשוקותיו המיניות, הבלתי נמנעות, כלפי בני
אותו המין." (ג'ון פוט)²

סרטו של הבמאי היהודי האוסטרי ריכרד אוסולד, "שונה מהאחרים",
נחשב לסרט הגרמני הראשון שעסק בהומוסקסואליות.³ חוקרים רבים אף
מתייחסים לסרט זה כאל הראשון בעולם שעסק בנושא ההומוסקסואליות באופן

---

* ניקולס באר הוא תלמיד לתואר שלישי בלימודי קולנוע באוניברסיטת קליפורניה, ברקלי.

¹ Hannah Arendt. *The Origins of Totalitarianism*, London. 1951. p. 87.

² John C. Fout "Sexual Politics in Wilhelmine Germany: The Male Gender Crisis, Moral Purity, and Homophobia". in: J. Fout (ed.) *Forbidden History: The State, Society, and the Regulation of Sexuality in Modern Europe*, Chicago and London. p. 269.

³ "שונה מהאחרים" (Anders als die Andern, Richard Oswald, 1919).
See for example: Richard Dyer. "Less and More than Women and Men: Lesbian and Gay Cinema in Weimar Germany." *New German Critique*, vol. 51, Autumn, 1990. pp. 5-60; Robert Kiss. "Queer Traditions in German Cinema" in: Tim Bergfelder, Erica Carter and Deniz Göktürk (eds.) *The German Cinema Book*, London, 2002. pp. 48-56; Alice Kunzner. *The Queer German Cinema*, Stanford, 2000.

מפורש.⁴ יתר על כן, בטקסטים המתארים את קבלת הפנים הסוערת שזכה לה הסרט, הוא תואר לא רק כמתקדם יחסית לתקופתו אלא גם כבעל איכות של מתווה-דרך; התגובה החריפה נגד הסרט והעובדה שלבסוף צונזר הוצגו לעיתים כסימן מוקדם לפוליטיקה הריאקציונרית והמדירה של המשטר הנאצי.⁵

סרטו של אוסוולד מציג דמות של כנר מוכשר בעל נטיות הומוסקסואליות, אותן הוא נאלץ להסתיר בשל סעיף 175 לחוק העונשין הגרמני, הגוזר עונשי מאסר על קיום יחסי מין בין גברים. גיבור הסרט לא רק מסתיר את זהותו, אלא אף חש שהשונות שלו אכן ראויה לקלון. לאחר שרומן בינו ובין גבר צעיר מתגלה, הוא הופך לקורבן של ניסיון סחיטה, ובסופו של דבר אף נידון למאסר, ומתאבד בכלאו. במאמר זה לא אעסוק בסרט עצמו, כי אם בסצנה אחת, ארוכה למדי, אשר למעשה קוטעת את רצף העלילה, בה הולך הגיבור הצעיר להרצאה של המומחה למיניות, החוקר היהודי מגנוס הירשפלד (המשחק את עצמו). בהרצאה זו שומע גיבור הסרט, ועימו גם הצופים - כי המדע מגלה שהומוסקסואליות היא התנהגות מולדת, שונות ביולוגית, ועל כן אין לשפוט ולהעניש בגינה של תופעה זו. סצנה מרתקת זו פורשת את חזונו של הירשפלד לגבי המיניות האנושית - חזון שונה מזה המיוחס לו לעיתים קרובות - וגם מגלה את יכולתו של הצילום לקדם את רעיונות הנאורות שהנחו את סרטיו של אוסוולד (סרטי החינוך המיני שלו נקראו גם *Aufklärungsfilme*, "סרטי נאורות").

בניגוד למחקרים שונים על סרטו של אוסוולד, מאמר זה אינו שותף לטענה כי הסרט מתקדם יחסית לתקופתו, או אפילו פורץ דרך. להלן אקשר את התפיסות שבבסיס הסרט אל הנושאים שבהם עסק השיח המדעי בזמן "המאה התשע-עשרה הארוכה" של אירופה (1789-1914),⁶ ובכלל זה דיונים על גזע ומיניות, אידיאולוגיות של מדינת-האומה והעם ודיונים על תפקידם של הצילום

⁴ Robert Kiss, "Queer Traditions in German Cinema", p.48; James Steakley. "Cinema and Censorship in the Weimar Republic: The Case of Anders als die Andern." *Film History* 11, 1999. p. 181; Wolfgang Theis. "Anders als die Andern: Geschichte eines Filmskandals." In: *Eldorado: Homosexuelle Frauen und Männer in Berlin 1850-1950*, Geschichte, Alltag und Kultur, Berlin, 1984. p. 28.

⁵ James Steakley. *Anders als die Andern: Ein Film und seine Geschichte*, Hamburg, 2007. pp. 79-84.

⁶ Eric J. Hobsbawm. *The Age of Revolution: Europe 1789-1848*, New York, 1962; *The Age of Capital 1848-1875*, New York, 1979; *The Age of Empire 1875-1914*, New York, 1987 [הערת].
[המרגם]

והקולנוע בפרויקט הנאורות. בנוסף לכך, במקום להדגיש את הנושא ההומוסקסואלי של הסרט, אני בוחן את הדיאלוג שבין ההומוסקסואליות ובין ה"יהודיות" (Jewishness) הן באופן שבו התקבל הסרט והן בסרט כטקסט.

הקטע מתוך "שונה מן האחרים" אותו אנתח, ההרצאה של הירשפלד על מצב-ביניים מיני, מלווה בהדגמות ויזואליות – שקופיות שמציג הירשפלד, המראות את הקשר בין המבנה הפיסיולוגי, הגלוי לעין (והעובר בירושה), ובין הנטיות המיניות. ניתוח השימוש שעושה הירשפלד בתמונות יאפשר הבנה טובה יותר של מודל המיניות שפיתח הירשפלד. ניתוחי שכזה יגלה כי הירשפלד פיתח תורה שחורגת מהדיכוטומיה הנהוגה במחקר ההתנהגות המינית כיום, בין ההומוסקסואליות כתופעה דטרמיניסטית, ביולוגית, ובין המיניות כפרפורמטיבית. באופן ספציפי אני טוען כי המחוות הדואליות של הירשפלד – מצד אחד, הצהרה כי יצירותיו של הטבע הן בלתי מתכלות, ומצד שני, קיטלוג טיפוסים מסוימים ואישוש המערכת הזוגית של המיניות – מעידות דווקא על טשטוש הגבולות שבין הביולוגי ההתנהגותי, טשטוש העומד הן ביסוד הפרויקט החברתי שלו והן ביסוד השיח של הצילום כמדיום.

בספרו "תולדות המיניות" עמד מישל פוקו על המעבר מ"סמליות של דם" המקושרת עם הנצרות והאריסטוקרטיה לסימבוליזם של מיניות המקושר לבורגנות המודרנית ול"טכנולוגיות של מין"⁷. פוקו קישר תפיסות בורגניות אלה עם התפתחויות "ביולוגיות, רפואיות או אאוגניות [של השבחת הגזע]" בנות המאה ה-19, כמו גם עם "תפיסה חדשה של גזע" – "גזענות בצורתה המודרנית, גזענות שנקודת המוצא שלה היא האובייקט הביולוגי, גזענות שעושה 'ביולוגיזציה' של האובייקט, גזענות בצורתה הנייחת"⁸. מכריעה היא העובדה שהדיונים המדעיים האלה על גזע ומיניות התבססו על מושגים של אמת ונראות (visibility); למעשה, בהתייחס לחיבור "האיקונוגרפיה המצולמת של בית החולים 'סלפטרירי'" (L'Iconographie photographique de La Salpêtrière, 1877-1880), מאת שרקו (Charcot), כתב פוקו, "הם בנו סביב המין ובהתייחס למין מגוון עצום של ידע שנועד לגילוי האמת, גם אם אמת זו הוסוותה ברגע האחרון"⁹. בעוד מדע המין השאיר את המיניות חבויה, הוא השתמש בצילום

⁷ Michel Foucault. *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*, New York. 1979. p. 119, p. 148.

⁸ Ibid. pp. 148-149.

⁹ Ibid. p. 56.

כאמצעי לגרום להופעתה (מחדש) של האמת הפנימית הנסתרת-כביכול הזו. כך, כפי שמציינים רובין קלסי (Kelsey) ובלייק סטימסון (Stimson), הצילום המדעי של סוף המאה ה-19 נדמה כמחדש את פרויקט הנאורות, בהבטיחו "התכתבות טרנסצנדנטית בין המציאות החומרית של העולם שם בחוץ לבין אמת בסיסית או נחיצות פנימית שמבנה את העולם החומרי כאן".¹⁰

תפקידו של הצילום בחידוש פרויקט הנאורות היה קשור ביחס דיאלקטי לאידיאל אחר של הנאורות: ההבטחה להיטמעות ולהידמות של קבוצות כגון יהודים. למעשה, במהלך סוף המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19 קבוצה של אידיאולוגים יהודים הקצינה את הנאורות העברית, או ה"השכלה", וחזתה את תחייתה מחדש של יהדות גרמניה בשם האמנסיפציה, שהושגה באופן פורמלי ב-1871.¹¹ עם זאת, כפי שמציין דוד סורקין, בעשורים האחרונים של המאה ה-19 עלתה צורה חדשה של אנטישמיות, המבוססת על התפיסה המדעית של הגזע (להבדיל מדת או תרבות), תפיסה שלבסוף גברה על הפרויקטים של אמנסיפציה פוליטית ואינטגרציה חברתית.¹² מתי בונצל כתב: "במקום התכנית המתקדמת בה נתפסו היהודים כשוויים בפוטנציה, האידיאולוגיה החדשה החשיבה אותם כעומדים מעבר תהום של שונות פתולוגית ובלתי משתנה".¹³ במידה רבה כפי שמדע המין המציא את ההומוסקסואל כ"זוויג", כ"מין" במובן הביולוגי (בנבדל מעושי מעשי הסדום, שהיוו רק "סטיה זמנית"),¹⁴ מדע הגזע של סוף המאה ה-19 "התאים ליהודים גוף ייחודי, מיניות ייחודית ותכונות התנהגותיות ייחודיות", עד כי היהודי נהיה "לסוג חדש של הווייה, העומדת לנצח מחוץ לגבולות המעצבים של מושג הכבוד, ועל כן עומד כאנטיתזה טוטלית לאומה הגרמנית".¹⁵ צילום היה לעתים קרובות אמצעי התקשורת הוויזואלי שנועד להגשים יוזמה זו, בשרתו את מדע הגזע של הוגים כגון פרנסיס גלטון (Galton) ויוסטון סטיוארט צ'מברליין (Chamberlain).

¹⁰ Robin Kelsey and Blake Stimson. "Introduction: Photography's Double Index (A Short History in Three Parts)" in: Kelsey and Stimson (eds.) *The Meaning of Photography*, New Haven and London. 2008. p. xiv.

¹¹ David Sorkin. *The Transformation of German Jewry, 1780-1840*, New York and Oxford, 1987. p. 173.

¹² Ibid. p. 3.

¹³ Matti Bunzl. *Symptoms of Modernity: Jews and Queers in Late-Twentieth-Century Vienna*, Berkeley, Los Angeles and London. 2004. p. 13.

¹⁴ Foucault, *History of Sexuality*, p. 43.

¹⁵ Bunzl, *Symptoms of Modernity*, p. 14.

תפקידו של הצילום בחשיפת השוני של קבוצות כגון הומוסקסואלים ויהודים, שהפך את אנשי קבוצות אלה לגלויים לעין (כשונים), היה בגידה בפרויקט של הנאורות, או הבאה לקיצוניות את הדיאלקטיקה של הנאורות. ג'ורג' מוסה (Mosse) כתב כי "יהודים, כמו הומוסקסואלים, הפכו לנושא הדיון הרפואי במהלך המאה ה-19",¹⁶ ושתי הקבוצות – לצד נשים, נכים, חולי נפש ופושעים – הפכו גם לנושאי צילום. צילום, ששירת את פרויקט הנאורות ב"יכולתו המדעית, האנליטית, לראות יותר מאשר יכולה העין לראות",¹⁷ יכול היה להפוך גורמים העומדים מחוץ לחברה, כמו הומוסקסואלים ויהודים, ל"מאיימים פחות" על ידי הפיכתם ל"מזוהים ונשלטים בקלות רבה יותר".¹⁸ באופן זה שירת הצילום את פרויקט "גילויים" של גורמים העומדים מחוץ לחברה ובכך סייע לפרויקט הנאורות,¹⁹ שביקש למצוא היגיון בעולם מודרני שנראה כי הפך לבלתי מובן.²⁰ תהליך זה בוצע על ידי מערכות משמעת ושליטה, ושינה את דחף השחרור לדחף שליטה.

בסצינה עליה אתעכב כאן מתוך "שונה מהאחרים" מציג הירשפלד תמונות של שלבי-ביניים מיניים, ולמעשה פונה לשני מאפיינים של אידיאולוגיית הנאורות: הבטחת השוויון תחת החוק ויצירה של טיפולוגיה ויזואלית המעוגנת בביולוגיה. התיאוריה של הירשפלד על מצבי-ביניים מיניים התבססה על המחשבה שהומוסקסואליות אינה רק נתון ביולוגי קבוע מראש, אלא גם המקור של "הבדלים גופניים נראים לעין".²¹ למעשה ביקש הירשפלד להציג את ההומוסקסואליות כמצב טבעי, ביולוגי, ועשה שימוש בתמונות כהוכחה ויזואלית לכך.

הירשפלד לא היה הראשון שפנה לאידיאלים של הנאורות בעודו טוען לטובת זכויות ההומוסקסואלים. ב-1864, בראשון מבין 12 ספריו שכותרתם המשותפת היא "Forschungen über das Räthsel der mann männlichen"

¹⁶ George Mosse. *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, New York, 1985. p. 142.

¹⁷ Kelsey and Stimson, "Introduction", p. xv.

¹⁸ Mosse, *Nationalism and Sexuality*, p. 135.

¹⁹ Mosse, *Nationalism and Sexuality*; Hans Mayer. *Outsiders: A Study in Life and Letters*, Cambridge and London, 1985.

²⁰ למעשה, כפי שציין מוסה, "הנאורות ומדע הרפואה חידדו את ההבחנה בין חטא לבין סגולה נעלה, בין זה זה".
Ibid. p.13. שבתיים לבין זה שבחוק".

²¹ Fout "Sexual Politics in Wilhelmine Germany", p. 271.

“Liebe” [מחקרים על חידת אהבתו של זְכָר לזכר] כבר הצהיר קרל היינריך אולריךס (Ulrichs) כי:

“אהבת זְכָר לזכר היא חידה של הטבע. [...] אפשר לפתור את חידות הטבע, במידה שהן בכלל ניתנות לפתרון, על ידי המדע: לא על ידי הסבר עיוור ופוגעני או על ידי חפירה עיוורת [Dreinhauen] בעזרת מה שמכונה “חרבם של המשפט והצדק”, חרב שכבר הוכחה לעתים קרובות מדי כחרבו של אי-הצדק, אל מול כופרים, יהודים ומכשפות. [...] על שתי המאות הקודמות הוטל לבטל את רדיפתן של הכפירה והכישוף. עבור המאה שלנו, ואני מקווה שעבור העשור שלנו, נותרה המשימה לבטל את רדיפתה של אהבת זְכָר לזכר” (31, 37).

כאן, כבנאומו של הירשפלד, ניתן להבחין כי קיימת אמונה בכך שהומוסקסואליות היא יסוד מוסד בטבע, וכן ניתן להבחין בתזכורת לחרב ולתפקידה במלחמות דת בעבר, בהשוואה בין זכויותיהם של ההומוסקסואלים לבין זכויותיהן של קבוצות שבעבר נרדפו על רקע דת,²² באמונה בחוסר האפשרות לשנות את תהליך הקידמה ההיסטורית ובהתעקשות על המדע בתור הכוח שמניע את התפשטות הצדק. פניה דומה לרעיונות הנאורות ניתן לראות במכתב המחאה של קארולי מאריה בנקרט (Károly Mária Benkert), חמש שנים מאוחר יותר, נגד סעיף 143 בחוק העונשין הפרוסי – המכתב בו הופיע לראשונה המונח “הומוסקסואליות” [Homosexualität]. במכתב זה גם נתן בנקרט הפניה לקוד נפוליאון משנת 1810 ולחוק העונשין הבאוארי משנת 1813, אשר בשניהם נקבע כי הומוסקסואליות אינה פשע, וטען שהיחס אל הרגלים מיניים צריך להיות כאל עניין אישי, הנמצא מחוץ לתחום החוק הפלילי.²³

אולם בהקשר של גרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה, החלטתו של אוסוולד לשלב את ההרצאה של הירשפלד בסרט נראית מוזרה. הסתמכותו של הירשפלד על רעיונות הנאורות, הזכרת המהפכה הצרפתית וההשוואה בין גרמניה לצרפת נראות כצעד לא חכם מבחינה פוליטית בזמן בו נעשה הסרט של אוסוולד, 1919: לא רק שמלחמת העולם, ההרג ההמוני באמצעות הקדמה הטכנולוגית,

²² ראוי לציין שהירשפלד אינו מזכיר יהודים בנאומו, בניגוד לאולריךס. למרות זאת, השקעתו הגדולה ברעיונות הנאורות, כגון חופש הדת - בייחוד ברגע היסטורי בו תקפותם של רעיונות אלה הוטלה בספק - מציינת אותו, באופן אירוני, כיהודי.

²³ Mosse, *Nationalism and Sexuality*, pp. 27-28; James Steakley. *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, Salem, 1975. p. 12.

גרמה להטלת ספק ברעיונות הנאורות; גרמניה אף עברה ניסיון למהפכה סוציאליסטית (בה תמך הירשפלד) וחזתה בדיכוי של ניסיון זה בשנים 1919-1918; מאליו מובן, בעקבות המלחמה אף ניכרה טינה רבה כלפי צרפת במהלך שנים אלה.²⁴ אפשר להוסיף שסרט המטיף למתן זכויות להומוסקסואלים (ובמיוחד סרטים המזוהים כבעלי נושאים מיניים) לא התאים לשנים שמיד לאחר המלחמה, שנים בהן היו גברים רבים מוכי הלם-קרב, היסטריים ומאובחנים כבעלי הפרעות מיניות; שנים בהן נפוצו פחדים מפני התפשטות ההומוסקסואליות; שנים בהן היה עודף של נשים לעומת גברים; שנים בהן תועלו החרדות החברתיות כלפי גברים יהודיים.²⁵ כמו כן ראוי לציין שהירשפלד עורר אנטגוניזם בקרב רבים גם בשל העניין הגלוי שלו בהומוסקסואליות בקרב חיילים. הוא כלל דיון ביחסים בין חיילים והומוסקסואלים בספרו "Berlins drittes Geschlecht" ("המין השלישי של ברלין", 1904/1991) ונהיה מעורב ב"פרשת אוילנבורג" (Eulenburg, 1907-1909), שחשפה את נוכחותם של ההומוסקסואלים הן במעגל החברתי הפנימי של הקיסר וילהלם השני והן בצבא הגרמני.²⁶ יתר על כן, ספרו של הירשפלד, "הטרנסווסטיטים" (1910/1991), עסק ביחסים בין חיילים ולבוש מגדרי.²⁷ לאחר המלחמה היה דיון זה בהומוסקסואליות בקרב חיילים לבעל משמעות פוליטית מיידית. כפי שמציין ג'יימס סטיקלי, "חלק מ'אגדת הסכין בגב' [Dolchstoßlegende] (שייחסה את תבוסת הגרמנים במלחמת העולם הראשונה ל"דקירת סכין בגב" על ידי בעלי אינטרסים יהודים

²⁴ Steakley. "Cinema and Censorship". p. 183.

²⁵ למעשה, נושא הנראות (visibility) היה טעון בשנים שלאחר המלחמה. כפי שמעיר קרוט'אמל: "גברים בעלי סטיות מיניות הפכו ברובם בלתי נראים ולא ניתן היה לשלוט בהם עוד על ידי רופאים או דמויות סמכותיות מסורתיות. תופעה זו הדאיגה משקיפים בלי קשר לדעותיהם הפוליטיות". ראו:

Jason Crouthamel. "Male Sexuality and Psychological Trauma: Soldiers and Sexual Disorder in World War I and Weimar Germany." *Journal of the History of Sexuality* 17:1, 2008. p. 83. For further reading see: Paul Lerner. *Hysterical Men: War, Psychiatry, and the Politics of Trauma in Germany, 1890-1930*, Ithaca, 2003; Richard W. McCormick. *Gender and Sexuality in Weimar Modernity: Film, Literature, and "New Objectivity"*, New York, 2001; George Mosse. "Shell-Shock as a Social Disease", *Journal of Contemporary History* 35:1 (January), 2000. pp. 101-108; David James Prickett. "The Soldier Figure in Discourses on Masculinity in Wilhelmine and Weimar Germany." *Seminar* 44:1 (February) 2008. pp. 68-86.

²⁶ Isabel Hull. *The Entourage of Kaiser Wilhelm II 1888-1918*, Cambridge, 1982; James Steakley, "Iconography of a Scandal: Political Cartoons and the Eulenburg Affair in Wilhelmine Germany" in: Martin B. Duberman (ed.) *Hidden from History: Reclaiming the Gay and Lesbian Past*, New York, 1989.

²⁷ See also: Marjorie Garber. *Vested Interests: Cross-Dressing and Cultural Anxiety*, New York and London. 1992. p. 55.

בעורף) כלל גם את הטענה כי המוסר הוחלש על ידי הידיעה שהאויב החשיב את הצבא הגרמני לחממה לטיפול מיניות גברית קלוקלת, 'הצבא הגרמני פונה לכיוון ההפוך'.²⁸

כאשר שוקלים את המסלול ההיסטורי הרחב, עולה נקודת מחלוקת גדולה אף יותר: העובדה שבהקשר הגרמני (או ליתר דיוק, הפרוסי) המהפכה הצרפתית הפכה למוקד הזדהות שלילי בעיצובם של אידיאלים מודרניים של גבריות ולאומיות. למעשה, לא רק שפרוסיה התנגדה לתנועה לבטל את אי-חוקיותה של ההומוסקסואליות, כפי שעשו קוד נפוליאון וחוק העונשין הבאווארי;²⁹ מלחמותיה נגד נפוליאון איששו אידיאלים של גבריות בוטה, קידמו את עלייתן של "תנועות להתחדשות לאומית" ועיצבו את הבסיס לנורמות של מכובדות (הטרוסקסואליות).³⁰ בעוד רעיונות הנאורות של המאה ה-18 הציבו את האומה במעמד של "שלב אחד ותו לא בדרך לאנושות משותפת, אזרחות עולמית", הרי שצמיחת האידיאולוגיה הלאומית ורעיונות הגבריות במאה שלאחריה ייצגו את "ניצחון האומה על האזרח".³¹ הפרויקט הלאומי קושר עם הרתיעה מהומוסקסואלים, כפי שהעידה העובדה שחוק העונשין הפרוסי קיבל תוקף ברייך השני כולו בעת האיחוד הגרמני – אירוע שהתחולל בו-זמנית עם יצירת ההומוסקסואל כ"מין ביולוגי".³² בדרך זו אפשר לטעון שעלייתה של מדינת הלאום הגרמנית המודרנית הייתה תלויה בהיפטרות מאחד ממאפייניה של הנאורות – הומוניטאריות ושוויון – תוך הסתמכות על מאפיין אחר: הדחף לקיטלוג מדעי רציונאלי.³³

הירשפלד ראה שני מאפיינים אלו של הנאורות כקשורים בקשר סיבתי, ועדות לכך הייתה במוטו שהציב בסיכום הסרט: *per scientiam ad justitiam*: [להגיע אל הצדק דרך המדע]. במקום להציג את הירשפלד כעומד בחזית המאבק

²⁸ Steakley, *The Homosexual Emancipation*, p. 30.

²⁹ Mosse, *Nationalism and Sexuality*, pp. 27-28.

³⁰ Ibid. p. 13 and p. 21.

מוסה טען כי "בגרמניה, תודעה לאומית שהוצתה על ידי מלחמות השחרור נגד נפוליאון קושרה גם לשיפור המוסר". (6) Mosse, *Nationalism and Sexuality*. ברוח זו, המהפכה הצרפתית – כמו המהפכה הבולשביקית ב-1917 – נתפסה כ"הסתה לאי-מוסריות" (Ibid. p. 130), וכפי שג'ון פוט ציין, חבר בארגון לטוהר מוסרי אף ניסה את התפיסה שהתהליך ההיסטורי שהחל ב-1789 מוביל ל"אטומיזציה מוחלטת של החברה" ראו:

John Fout. "The Moral Purity Movement in Wilhelmine Germany and the Attempt to Regulate Male Behavior." *Journal of Men's Studies* 1:1 (August), 1992. p. 5.

³¹ Mosse, *Nationalism and Sexuality*, p. 71.

³² Foucault, *History of Sexuality*, p. 43.

³³ אפשר גם לומר שאינדיבידואליזם הוחלף על ידי הדגשת הייחודיות.

כנגד מגמות אנטי-מודרניות,³⁴ קטע ההרצאה שלו בסרט של אוסוולד ממקם את הירשפלד כפילוסוף מרתק של הצילום - המראה כיצד מדיום זה יכול להציל את הנאורות מה"דיאלקטיקה" שלה, ממגמות הבידול ה"מדעיות" שהיא קידמה. הפרשנות של הירשפלד את השוני המיני נשען על הדחף הכפול בפרקטיקה ובשיח של הצילום: כלפי מהותנות (Essentialism) וסמליות (נומינאליזם). למעשה, הניגודיות הקוטבית לכאורה בין פרשנויות למודל המיניות של הירשפלד – כקבועה מראש מבחינה ביולוגית או כפרפורמטיבית – יכולות להיראות כנובעות ממתח בין אופני השיח על צילום: מצד אחד, הרצון להגדיר והשאיפה למהותנות, ומצד שני, ההתנגדות של המהותנות על ידי הכללת האקראי.

כאמור, מספר חוקרים ציינו שהירשפלד רואה את המיניות באופן ביולוגי דטרמיניסטי.³⁵ לפי מתיאס וובר (Weber) ו-וולפגנג בורגמאיר (Burgmair), הירשפלד נפגש עם חוקר הביולוגיה יוג'ין שטיינאך (Steinach) ב-1914 והתעניין בניסוייו בהצערת הגוף על ידי שימוש בבלוטות מין של בעלי חיים: "הירשפלד האמין שעל ידי ההצלחה התרפויטית של ההשתלות, יוכל להציג ראיות לקיומן של נטיות מוקדמות להומוסקסואליות באשכים. באותה העת, מודל פיסולוגי זה של אטיולוגיה [חקר סיבות המחלה] היה אמור להפריך את התפיסה לפיה הומוסקסואליות יכולה לנבוע ממודל או מפיתוי"³⁶. (145). השימוש שעשה הירשפלד בתיאוריה של שטיינאך כאמצעי להתעקש על כך שהסיבה להומוסקסואליות טמונה בגוף (ולא בסביבה) ניכרת גם בסצנה זו בסרט, בה הוא מזכיר את ניסיונותיו של שטיינאך להשתיל בלוטות מין של בעלי חיים במטרה

³⁴ Steakley. "Cinema and Censorship". p. 184.

³⁵ Darryl B. Hill. "Sexuality and Gender in Hirschfeld's Die Transvestiten: A Case of the 'Elusive Evidence of the Ordinary.'" Journal of the History of Sexuality, 14:3 (July), 2005. pp. 316-332; Jeffrey Schneider. "'The Pleasure of the Uniform': Masculinity, Transvestism, and Militarism in Heinrich Mann's Der Untertan and Magnus Hirschfeld's Die Transvestiten." The Germanic Review 72:3 (Summer), 1997. pp. 183-200.

במובן זה הירשפלד בידל עצמו מאיוואן בלוך (Iwan Bloch), סקסולוג מוערך אחר עמו שיתף אוסוואלד פעולה בסרט שביטא אמונה שהומוסקסואליות יכולה להיות נרכשת על ידי גברים אשר, למשל, מאמצים מקצועות "נשיים" או ביגוד "נשי" או פועלים באורה "נשי", שאברי המין שלהם אינם תקינים או שנמצאים בחברת הומוסקסואלים (ראו: "Sexual Politics in Wilhelmine Germany" (Fout).

³⁶ Matthias Weber and Wolfgang Burgmair. "Ein Gutachten Emil Kraepelins zu dem Film Anders als die Andern." *Anders als die Andern: Ein Film und seine Geschichte*, Hamburg, 2007. p. 145.

להוכיח שנטיית-ביניים מינית היא "תכונה גופנית דטרמיניסטית".³⁷ חוקר אחר שהשפיע על הירשפלד הוא ריכרד פון קראפט-אבינג (Krafft-Ebing), שקידם "הבנה המהותנית של הגוף" לפיה לא ניתן להכריז שהומוסקסואליות - שהיא תכונה ביולוגית, "תוצאתם של מאפיינים מולדים" - כפשע.³⁸ אולם תהיה זו טעות לראות את ההרצאה של הירשפלד כהעתקה של חוקרים אלה גרידא. רמז לתפיסה שהוא מציג כאן ניתן לראות במחקר מוקדם שלו על הטרנסוסטיטים. כפי שכותב דריל היל על "הטרנסוסטיטים" (Die Transvestiten) של הירשפלד, הגישה שלו משתמשת בטיפולוגיה מדעית ברורה דווקא כדי לערער על האפשרות לחלק את האנושות לקטגוריות ביולוגיות ברורות: "התיאוריה של הירשפלד מציעה מגוון קטגוריות, ועם זאת הוא כתב ספר על מצבי ביניים, בין זהויות. [...]. הוא אימץ גישה טיפולוגית ללימוד נושא הטרנסוסטיטים, ועם זאת התיאוריה שלו בדבר זהויות-ביניים מיניות מניחה את חוסר הייתכנות של טיפוסים".³⁹ למעשה, התיאוריה של נטיות-ביניים מיניות חוקרת את המרחב הבלתי מוגבל בין הפכים – המעבר (Übergänge) בין הקיצונויות (Gegensätzen) – אך נראה שהירשפלד הינו גם טיפולוגי בגישתו וגם מקבל את המערכת של מגדר בינארי. כפי שציין ג'פרי שניידר:

"התיאוריה [של הירשפלד] על טרנסוסטיטים דורשת הן תפיסה יציבה של הבינאריות המגדרית והן הבדלים מפורשים בלבוש שיגדירו מגדר, במטרה לייצג את ה"טרנס" שב"טרנסוסטיטים". עבור הירשפלד, מעבר בין מגדרים נשען על הרעיון שבמצב של זהות מגדרית נורמלית קיימת התכתבות בין המגדר של גופו הפיסי של האדם, בין נפשו ובין האופן שבו הוא בוחר את בגדיו".⁴⁰

נקודת מבט זו מוצאת ביטוי מוצהר בהרצאה שבסרט על ידי התעקשותו של הירשפלד ש"שילבי הביניים" הינם קבועים מראש, דטרמיניסטיים, הן נפשית והן גופנית,⁴¹ כמו גם בשימוש שהוא עושה בתמונות כדי להצביע על "הבדלים פיסיים

37 J. Steakley. "Per scientiam ad justitiam: Magnus Hirschfeld and the Sexual Politics of Innate Homosexuality", in Vernon A. Rosario (ed.) *Science and Homosexualities*, New York and London, 1997. p. 147.

38 John Fout. "The Moral Purity", p. 8.

39 Hill. "Sexuality and Gender", pp. 330-331.

40 Schneider, "The Pleasure of the Uniform", p. 186.

41 Magnus Hirschfeld. "Inhaltsangabe." *Anders als die Andern: Ein Film und seine Geschichte*, Hamburg, 2007. pp. 23-24.

גלויים לעין".⁴² אפשר ליישם את טיעונו של שניידר על ההרצאה בסרטו של אוסוולד. במיוחד ניתן לראות זאת בכתוביותיהן של התמונות, שמחלקות את הדמויות המתוארות על פי מונחים בינאריים, למשל "Feminin empfindender Mann in Männer- und Frauenkleidung" [גבר המרגיש כאישה בבגדי גבר ובבגדי אישה].

לחלופין, חוקרים כג'יימס סטיקלי ואליס קוזניאר טענו שהירשפלד מתנגד למינוים (טיפולוגיות) ובמקום זאת תומך במודל של מיניות שניתן לכנותו "קוויר", או פרפורמטיבי. סטיקלי מפנה לספרה של מרג'ורי גרבר (Garber) "אינטרסים אישיים" (Vested Interests, 1992) על מנת לתמוך בטענה שתיאוריית המין השלישי של הירשפלד משתתפת ב"ערעור יציבותם של גבולות קבועים", וקוזניאר ממקמת את הסרט בהקשר של "אלגוריות קוויריות [ש]מכחישות שהעולם הגלוי לעין בהכרח מקודד סוגי מיניות, חורט אותם וקובע להם גבולות".⁴³ לדעתי, המעניין בהרצאתו של הירשפלד הוא בדיוק העובדה שהוא מסכים גם עם הגישה המהותנית (לפיה מיניות היא תכונה מולדת) וגם עם הגישה הנומינלית (לפיה מדובר בתכונה פרפורמטיבית, ביטוי גופני לרעיונות ועקרונות שונים ומגוונים). הירשפלד עושה טיפולוגיה של "סוגי" אנשים, אבל מבקש לערער את המושג הבינארי של מין על ידי הצגתן של 43,046,721 קומבינציות אפשריות של מופעים מיניים – מספר שהופך את כל הקטגוריות לעקרונות. כשהוא מראה דוגמאות לקומבינציות הללו, הוא מתייחס במופגן לצילום אנשים כאל פרטים ולא כאל ביטוי (סמלי) של הכללה. באופן זה, מדיום הצילום יכול להיראות כאנטיתטי לפרויקט ממין, מכיוון שזיהוי טיפוסים מסתמך על מחיקת הפירוט הצילומי (Sekula, 1989).⁴⁴

אני טוען שהמחוות הדואליות של הירשפלד – מצד אחד הקביעה שיצירותיו של הטבע הינן בלתי נדלות והתמיכה בתיאוריה של מצבי-ביניים מיניים, ומצד שני קיטלוג טיפוסים ספציפיים ואישוש הבינאריות המגדרית – מזהות סוגיות חידתיות מהותיות, הן ביחס לפרויקט החברתי שלו והן ביחס

⁴² "Sexual Politics in Wilhelmine Germany", p. 271.

⁴³ Steakley, "Cinema and Censorship", p. 196; Kunzriar. *Queer German Cinema*, p. 15.

⁴⁴ כפי שציין אלן סקולה (Allan Sekula), תצלומיו המורכבים של פרנסיס גלטון ציינו ניסיון "להתגבר על המגבלות של סוג זה של קריאה היקשית (מסקנתית) של מקרים יחידניים". ראו: Allan Sekula. "The Body and the Archive" in: Richard Bolton (ed.) *The Contest of Meaning: Critical Histories of Photography*, Cambridge and London, 1989. p.364.

לדיוניו אודות צילום. הירשפלד נלכד בין היתרונות והסכנות היחסיים של נראות (visibility) ואי-נראות (invisibility), ושל מה שאפשר לקרוא לו מהותנות אסטרטגית (strategic essentialism) וסמליות זהותית (identitarianism) (nominalism). באופן דומה, נראה שתמונותיו מעבירות את המהות של נושאייהן, ובאותו הזמן חותרות תחת מהותנות זו על ידי הכללתם של פרטים אינדיבידואליים שמספרם בלתי מוגבל ממש כמספר הצירופים האפשריים של מופעים מיניים.

הדבר מעורר הרחמים בדמותו של מגנוס הירשפלד הוא העובדה שרעיונות הנאורות שאליהם פנה נשללו. למעשה, הסרט "שונה מן האחרים" צונזר ומאוחר יותר הושמד על ידי הנאצים. סעיף 175 (המוציא מיניות הומוסקסואלית אל מחוץ לחוק) לא רק נשאר בחוק העונשין הגרמני אלא אף הפך למחמיר הרבה יותר, וההשפלה וההשמדה הישירה של הומוסקסואלים ויהודים הפכה לדאגה מרכזית של השלטון הנאצי. יתר על כן, ב-10 במאי 1933 העלו הנאצים באש חומרים ממכון מחקר המיניות של הירשפלד, ובהם "חלק גדול מאוספו הייחודי של 35,000 תמונות", – חזיון ציבורי שהירשפלד, באופן אירוני, ראה כחלק מסרטון חדשות בקולנוע בפריס.⁴⁵ בעוד מלחמת העולם הראשונה העמידה בספק את רעיונות הנאורות, הארועים תחת המשטר הנאצי, אם לצטט את אדורנו והורקהיימר, הפכו את השאיפה לידע מדעי אובייקטיבי, השאיפה שסרטי החינוך המיני של אוסוולד ביקשו לקדם לכדי "משהו שלילי והרסני"⁴⁶ – תהליך סימפטומטי העומד בלב הדיאלקטיקה של הנאורות.

⁴⁵ Steakley, *The Homosexual Emancipation*, p. 105.

⁴⁶ Theodor W. Adorno and Max Horkheimer. *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*, Stanford, 2002. p. xv.